

Jiří Suchánek

PHDr. KAREL SCHWARZENBERG
A JEHO VÝZNAM V ČESKÉ HERALDICE

Praha 1980

Dnes mám hovořit o Dr. Karlu Schwarzenbergovi. Není to úloha tak snadná, jak by se na první pohled zdálo. Zachytit v krátké přednášce celou jeho osobnost vyžaduje zmínit se alespoň náznakově o prostředí, které ji tvořilo a pak o díle, které z ní vyrůstalo a zároveň ji utvářelo. Jedno bez druhého si nelze představit, aniž by jedno nebo druhé nevyznělo ploše a nepřesvědčivě.

Je třeba si předem uvědomit, že schwarzenberský rod je starý rod francký, který se objevuje r.1172 Sifridem de Sowensheim a r.1405 nabývá suverénního panství Schwarzenberg a mění své jméno po této državě, která se r.1670 stává okněžněným hrabstvím. Rod je zároveň povýšen u prvorozenců do stavu říšských knížat a teprve r.1746 je rozšířen tento titul na všechny členy rodu. Rok nato, 1671, obdrželi Schwarzenbergové právo velkého palatinátu s právem povyšování do šlechtického stavu a právem mincovního regálu.

Po smrti Jana Ludvíka hraběte ze Sulzu a panujícího lantkraběte v Kleggau r. 1645 přechází sňatkem jeho dcery Marie Anny s Ferdinandem Schwarzenbergem vláda nad samotným Sulzem s hlavním městem Thiengen a lantkrabství Kleggau na rod Schwarzenberský. Císařským rozhodnutím z 8. února 1688 dochází ke spojení znaků hrabat ze Sulzu a lantkrabat z Kleggau - o rok později je Kleggau povýšeno na okněžněné lantkrabství - s erbem Schwarzenbergů a ustaluje se tak rodový erb, který je zrcadlem dějinného vývoje rodu.

Čtvrcený štít se srdečním štítkem.

1. pole je sedmkrát stříbrno-modře polcené - původní znak pánů ze Seinsheimu, resp. Schwarzenbergů;
2. pole stříbrné se třemi červenými špicemi - znak hrabat ze Sulzu;
3. pole stříbrné s černou kosmou hořící ostrví se třemi suky - znak rodu Brandis, který byl

součástí znaku hrabat ze Sulzu;

4. pole zlaté s hlavou Turka přirozené barvy, jemuž černý havran se zlatým kroužkem na hrdle pravým parátem oko vyčhrabává. Toto znamení bylo dáno císařem Rudolfem II. r. 1599 na paměť vítězství Adolfa Schwarzenberga nad Turky v bitvě u pevnosti Rábu.

Srdeční štítek je polcený; v pravém červeném poli je na černém trojvrší stříbrná čtyřboká věž s černými vraty a okny - znak knížectví Schwarzenberg ve Falci; v levém modrém poli tři zlaté snopy (2+1) - znak okněžněného lantkrabství Kleggau. Na štítě spočívá pět korunovaných přilbic s klenoty; krajní jsou nasazeny na hlavy zlatých lvů, kteří drží štít.

1. přilba nese na knížečím klobouku Turkovu hlavu s havranem a šest černo-zlatých praporečů, přikryvadla těchže tinktur;
2. přilba nese běsa v šatě stříbrně a modře pruho- vaném, přikryvadla stejných tinktur;
3. přilba nese modře a stříbrně pruho- vané buvolí rohy prostrkané pavími pery, přikryvadla stejných tinktur;
4. přilba nese stříbrnou nitru s třemi červenými špicemi, přikryvadla stejných tinktur;
5. přilba nese černou hořící ostřev, přikryvadla stejných tinktur.

Znak je položen na knížečí plášť a doplněn rodovým heslem NIE NISI RECTUM - Nic leč to, co je správné.

Orlická sekundogeniturní větev má na paměť ví- tězství u Lipska od 21. 4. 1814 rozmnožen znak tím, že mezi 1. a 2. pole je vsunut malý znak habsbur- sko-lotrinského domu, v jehož středním poli je stříbrný vzhůru obrácený meč.

Bylo by snad zajímavé poznamenat, že velký majetek rodu v českých zemích byl získán dědictvím po Eg- genbercích v r. 1719 a pozdějšími zakupy a manžel- skými svazky. Schwarzenbergové se u nás trvale u- sazují teprve r. 1660 koupí Třeboně a tedy v žádné

souvislosti s pobělohorskými konfiskacemi. Další skutečností je, že statky byly spravovány na tako- vé sociální úrovni vůči poddaným, že zde nikdy ne- došlo k selským bouřím.

Nechci se zminovat o významných členech rodu půso- bících jako vysocí církevní hodnostáři, maršálkové a ministři nebo diplomati i jako nadaní spisovate- lé, chci jen přiblížit prostředí, z něhož vyrůstal a z jehož tradic se tvořil charakter autora knihy "HERALDIKA".

Narodil se 5. července 1911 v Čimelicích v pro- středí zcela českém, neboť jeho otec, velmi záhy ze- snulý, zavedl češtinu na svých statcích, sám jsa vy- chovávan česky. Karel Schwarzenberg studoval nej- prve na Akademickém gymnasiu v Praze, kde maturoval s vyznamenáním v r. 1929. V letech 1929-31 studoval lesnictví na pražské české technice a praktikoval u Aulendorfů v Bavořích; v letech 1931-33 absolvo- val vojenskou službu u 8. dragounského pluku a v letech 1933-38 byl zapsán na filosofické fakultě University Karlovy. Byly-li předchozí studie dik- továny nutností osvojit si potřebné znalosti pro odpovědnou správu orlického panství, pak studie hi- storické vytryskly z niterné touhy jeho srdce, ne- boť veškerá další studijní a literární cesta vedla mezi milníky našich dějin. Tomuto zaměření zůstal věren i v Rakousku, kam se odstěhoval na podzim r. 1948. Studia završil doktorátem filosofie na uni- versitě ve Vídni v r. 1955. Jeho hrdý výraz češství se uplatňoval nejen za okupace ale i v roce 1945, kdy, jakoby v něm ožila krev dávných vojenských předků, s nasazením života likvidoval německý tank ustupující Schörnerovy armády, sám byv přitom vážně zraněn. Stejně tak i v cizině důsledně slouží svými pracemi k objasnění mnohých historických otázek našich dějin a jeho práce at v češtině, němčině ne- bo dalších jazycích, které ovládá, týkají se vždy přednostně jeho pravé vlasti.

Jeho bytost zůstala v celém svém jádru rytířskou, živící se prameny tradic dávných věků. Jeho smysl pro čest a mravnost, snaha po světě spravedlivém a čistém v ničem si nezadá s ideály rytíře 12. nebo 13. století. Jeho osobnost se tím nápadně liší nejen od občanských kruhů, ale i od řady feudálů, kteří recipovali mnohde ducha nové doby bohužel ne vždy její lepší stránky. Tak se stáváme svědky toho, jak příslušník staroněmeckého rodu přes všechna příkoří, která zplodila doba, zůstal věrným a spolehlivým Čechem nikoli planými slovy, nýbrž skutky, které i po jeho pozemském odchodu budou hlasitě doznávat nesmírnou lásku tohoto muže k zemi, kterou byl nucen opustit.

Snad všichni přítomní znají, nebo jsou dokonce šťastnými držiteli jeho fundamentální knihy o heraldice, vydané jako připomínka, jako hrdé zdvižení hlavy za nepříznivých časů okupace. Po dlouhém mlčení na tomto poli, po Královi z Dobré Vody, Kolářovi a Sedláčkovi, přichází systematické a teoretické dílo Schwarzenbergovo. Dílo, které není sice praktickou příručkou heraldika, aby v ní hledal znaky rodů, měst, cechů či znaky církevní, ale dílem heraldicko-normotvorným, které pregnantně vymezuje zásady heraldické teorie jazykem přesným a jasným. K tomu přispěl pro názornost i vlastní autorův kresebný doprovod, někde dovršený i spřízněnými kresbami Štormovými.

Nelze však omezit Schwarzenbergovu literární činnost pouze na knihu o heraldice, neboť jeho působnost je daleko širší. Je tu řada podnětných článků porůznu publikovaných, ať v revui "RÁD", "ERBOVNÍCH KNÍŽKÁCH" či jinde, týkajících se nejen historických poznatků, ale i připomínek k našemu kulturnímu, náboženskému i veřejnému životu a popisovaných někdy pseudonymem Jindřich Středa. Značně se podílí na obsahové náplni "ERBOVNÍCH KNÍŽEK" redigovaných Ing. Arch. Břetislavem Štormem a posléze Dr. Bohumírem Lífkou v letech 1935-

1941 a předmluvou se účastní "KNIHY KRESEB BŘETISLAVA ŠTORMA".

Ve vzácné dnes knize "ZE ZÁPISKŮ POSLEDNÍHO LANCKNECHTA" z roku 1934 znovu připomíná výraznou postavu svého předka Bedřicha, syna maršála Karla, vítěze nad Napoleonem, posledního "abdankovaného" lancknechta, jak se sám nazýval tento romantický bojovník za legitimitu a spravedlnost na bojištích Evropy, bojovník vždy na straně slabších, ať už šlo o boj karlistů nebo o boj katolíků ve Švýcarsku, či proti tuniským pirátům a stojícího vždy na straně Čechů za Bachova absolutismu.

K rozšířenému vydání došlo pak s předmluvou Josefa Pekaře v roce 1937 pod názvem "ŠPANĚLSKÝ DENÍK A ZROZENÍ REVOLUCÍ". V "OBRAZECH ČESKÉHO STÁTU OD R. 1526 DO R. 1918" bohatě dokumentuje osudy ústavního života České koruny v rámci Rakouska (1941). V rukopise dosud zůstaly jeho rozsáhlé dějiny Anglie a téměř neznámý je u nás příspěvek o českých šlechtických titulech otištěný v roce 1943 v časopise "HEROLD".

I v cizině pokračuje v publikační činnosti. Nadále se věnuje heraldice a dějinám svého rodu. Po drobnějších studiích "DAS WAPPEN DER FÜRSTEN ZU SCHWARZENBERG" (1956) a "FAHNEN UND FARBEN" (1959) otištěných v rodovém Almanachu, je to pozoruhodná práce o české královské koruně "DIE SANKT WENZELS KRONE" (1960) a o tři léta později rozsáhlé dějiny rodu s názvem "GESCHICHTE DES REICHSSTÄNDISCHEN HAUSES SCHWARZENBERG", v nichž na téměř 400 stranách zpracoval na základě archivního materiálu a rozsáhlé literatury takřka z celé Evropy historii schwarzenberského rodu od nejstarších dob až po současnost.

Svému přímému předku, maršálu Karlovi, věnoval objemnou monografii "FELDMARSCHALL FÜRST SCHWARZENBERG DER SIEGER VON LEIPZIG" (1964) a v r. 1968 vydává přehled církevních lokalit rodových panství v Čechách s názvem "ANDACHT AUF SCHWARZENBERGISCHEN

Herrschaften". Jako znalec dějin své vlasti se projevil i historickým úvodem v monumentální publikaci "GOTIK IN BÖHMEN" vydané v r. 1969 v Mnichově. Jeho největším a nejnáročnějším dílem, kladně i u nás oceněným a hojně používaným, je "KATALOG DER KROATISCHEN, POLNISCHEN UND TSCHECHISCHEN HANDSCHRIFTEN DER OESTERREICHISCHEN NATIONALBIBLIOTHEK" (1972) jako výsledek mnohaleté a úmorné práce. Schwarzenberg je také skutečným znalcem a odborníkem v oblasti husitů, zejména dějin všech husitských sekt; v tomto směru po léta platně spolupracoval s historikem profesorem F. M. Bartošem. Ze současné publicistické činnosti je možno připomenout řadu přednášek nejen v Rakousku ale i v Německé spolkové republice, jak tomu bylo např. v r. 1963 při 1100. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, v r. 1973 při mileniu pražského biskupství, kdy se mimo jiné podílel i významnou kapitolou na jubilejním sborníku věnovaném dějinám a přehledu jednotlivých biskupů. V nedávné době vyšly v Římě již více než tři desítky let připravované "PÍSMĚ ČESKÉHO STÁTU". Zároveň živě sleduje veškeré heraldické dění zejména v našich zemích. Výsledkem toho jsou vedle častých glos i recenze a referáty bohemikálního charakteru v časopise "ADLER" a jiných.

Jsem si plně vědom toho, že výčet všech prací Dr. Karla Schwarzenberga není a nemůže být zdaleka úplný pro nedostatek potřebného materiálu a proto prosím, abyste přijali má slova o našem předním heraldikovi se shovívavostí. Jeho úžasná píle byla v poslední době značně narušena vážným zdravotním stavem, ale doufejme, že Boží prozřetelnost, jejímž byl vždy pokorným sluhou, dopřeje mu ještě léta křehkého zdraví a radosti k práci, hájící vždy jen to, co je spravedlivé - NIL NISI RECTUM !

P ř í l o h a

Ukázka z pojednání "STRÁŽCI ČESKÉHO ZNAKU" otištěné v "Erbovní knížce na rok 1939", s. 9-14.

...
Strážci znaku nejsou prvotní součástí znaku jako štít a helm. Jsou honosným kusem, který se v heraldice později objevil. Teprve v XVI. a XVII. století byly pojaty do znaku, potvrzované mocí panovnickou, ozdobné postavy, které štít nosily podle libovůle majitele; a libovůle ta projevovala se i později. Avšak v této době již český stát se zapojoval do monarchie rakouské, a zejména česká heraldika přestala se docela odlišovat od německé, k níž ovšem patřila celkem vždy. Předtím však právě na rozdíl od heraldiky Západu - vyznačovala se vždy prostotou, která nádheru a rozmanitost v honosných kusech neznala. A tak by bylo možno myslet, že o nosičích českého erbu není vlastně co říci.

A právě o nich možno mluvit. Dekorativní postavy nosičů štítů mohly býti do znakové systematiky pojmuty jistě jen proto, že ani dříve nebyly zcela libovolně voleny. Byly brány z rytířského života, jak jej měl umělec na očích, a vybírány se zřetel k samému erbu a jeho majiteli.

Tak hned na pečeti krále Karla IV. dva jeho štíty - římský a český - nesou dvě orlice, vzaté z říšského znaku. S tímto ptákem setkáváme se i v díle, které nám nejlépe ukazuje český znak, obklopený světem rytířstva. Je to Bible Václava IV. Tento panovník je pro heraldiku zajímavý i tím, jak nám v umělecké podobě mnohokrát zanechal svůj odznak (devisu, badge) - lednáčka v točenicí. Z českých panovníků s ním může býti srovnán jedině Vladislav II. se svým W. Tak jako tento, ani Václav IV. neostýchal se vložit svůj odznak na štít: divý muž, s českým helmem na hlavě, drží v Bibli dva štíty: s lednáčkou a točenicí. Vidíme tam také

českého lva, sice naturalisticky si vykračujícího, s točenicí svého pána kolem krku. Vidíme též lva, ale v heraldické podobě, s českou přílbou na hlavě, jak ho má ve znaku město Ústí. O této helmě poznamenejme, že jednou má přikryvadla vyšitá královou iniciálou, jindy je má hranostajová; je přikryta říšskou korunou, z níž vyrůstají česká křídla a kolem níž se jednou vine točenice. Ostatně i lev spolu s orlicí říšskou nese štít svého pána tak, že lev drží štít s orlicí, orlice štít se lvem. Ale i orlice samá, jak jsme řekli, nese český štít i český prapor. Také zmíněný divý muž, jehož vzor malíř znal z turnajů a mumrajů dvora, v Bibli a podobně i v Gelnhausenově kodexu, nese český znak. S tím se však později už nesetkáváme.

Zato lva vidíme s českým helmem a praporcem na radnici vratislavské, vidíme ho jako štítonoše na pečetích krále Albrechta, Ladislava Pohrobka a Vladislava II.; na obraze krále Maximiliána na radnici znojenské, dokonce i na pečetí královského bastarda vévody opavského, ve Štambuchu prince Ruperta, syna Zimní královny, v knize o korunovacích králů od Karla VI., jako strážce znaku dynastie na mincích Ferdinanda V.; vidíme ho mnohonásobně nésti korunu, králův obraz nebo královský monogram na obrazech a korouhvích; vidíme ho na mincích, Marii Terezií počínaje, nésti rakouský štít a uher-
ský kříž a tvořiti tak odznak monarchie; vidíme ho častokrát samotného, ozdobeného v naturalistickém zpodobení odznaky panovnické svrchovanosti; a tak musíme lva - českého, bílého - pokládati za vlastního strážce státního čili královského znaku.

...

+++++

+ JUDr. Jiří Suchánek

PhDr. KAREL SCHWARZENBERG

A JEHO VÝZNAM V ČESKÉ HERALDICE

Edice "DOCUMENTA HERALDICA", řada II., sv.5.

Přednáška proslovená 13.12.1977 na řádné schůzi
Heraldického klubu ČNS.

Vydala HERALDIKA - pobočka České numismatické
společnosti interně pro své členy.

Ediční redaktor prof. Pavel Palát.

Praha, květen 1980.

Vydání I. v nákladu 200 číslovaných výtisků.

Tento výtisk má číslo: 160